

АЗОВО-СИВАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК - ПЕРЛИНА ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Історія парку

На півдні України, на узбережжі Азовського моря та затоки Сиваш розкинулися ковилові степи – місця масового гніздування та зупинки птахів під час весняно-осінніх міграцій.

Уперше під охорону держави цей мальовничий куточок природи потрапив 1927 року, коли з метою збереження, охорони та вивчення природи узбережжя Чорного та Азовського морів і Сиваша створили заповідник „Надморські коси“. До нього ввійшли деякі ділянки Північного Причорномор'я, затоки Сиваш та Азовського моря. 1 липня 1937 року на базі цього заповідника створено два нових – Чорноморський та Азово-Сиваський. А 8 серпня 1957 року Азово-Сиваський заповідник реорганізували в Азово-Сиваське заповідно-мисливське державне господарство, до складу якого ввійшли коса Бирючий острів, чотири острови в Сиваші (Куюк-Тук, Чурюк, Мартинячий та Китай). Згодом острів Китай відійшов до території Автономної Республіки Крим під час установа її меж.

Перший і один із найбільших в Україні Карпатський національний природний парк створено 3 червня 1980 року. А 25 лютого 1993 року Указом Президента України з метою збереження генофонду рослинного і тваринного світу унікальних природних комплексів Північного Приазов'я та раціонального використання їх у наукових, природоохоронних, господарських і рекреаційних цілях на базі Азово-Сиваського державного заповідно-мисливського господарства створено Азово-Сиваський національний природний парк України.

Особливості розташування

Перлиною Азово-Сиваського національного природного парку є коса Бирючий острів, розташована в Азовському морі за 18 км від міста Генічеська Херсонської області (вузька смуга суші завдовжки 26 км і завширшки 5 км, що піднімається над морем).

До 1940-х років Бирючий був островом, але в протоці між ним і Федотовою косою намівався пісок, утворивши півострів, але під час штормів, які бувають тут дуже часто, протока повністю вкривається водою. Звідси й така назва – коса Бирючий острів. Однак за традицією Бирючий називають островом.

З півдня острів омивають хвилі Азовського моря, а з півночі – Утлюцького лиману. Багато великих та малих лиманів є й на самому острові: Олень, Мужичий, Вершинський, Ямківський, Озерський, Бухтянський та інші.

Особливості природи

У південній частині острова височіє маяк, указуючи шлях морським кораблям. Перший маяк на острові Бірючий спорудили у 1878 році французькі майстри. За якістю будівництва він був шедевром архітектури того часу; але під час війни його зруйнували, а відновили лише в 1957 році.

У північній частині острова розміщений єгерський кордон Бухта. На початку ХХ століття тут було однойменне рибацьке селище й артіль риболовецького колгоспу „Революційна хвиля”, які 5 січня 1969 року зруйнував сильний шторм. За 2 км від Бухти розташований єгерський кордон Чинка, названий на честь єгеря Чинки Михайла Гавриловича, який жив і працював на острові Бірючий упродовж 16 років.

У південно-західній частині острова, на березі Утлюцького лиману розлігся курган до метра заввишки та діаметром 20 м. Цей пам'ятник – надмогильна земляна споруда, у якій є поховання людей з приблизно II тисячоліття до н. е. до середньовіччя (курган виявили в 1950 році та обстежили у 1987 році).

Далі по косі є ще два єгерських кордони – Перебійня та Ворота. Вони є останніми межами перед виїздом з території Азово-Сиваського національного природного парку на косу Федотова.

Перше, на що звертають увагу відвідувачі Бірючого, – острів, суцільно вкритий черепашками молюсків. Вони шарудять під ногами і на березі, і в глибині острова. Це тому, що острів Бірючий – морська коса намивного походження. На північному узбережжі Азовського моря є багато півостровів-кіс, які мають таку ж будову, як Бірючий.

Разом із черепашками і піском море намивало на острів і мул, поступово утворюючи досить родючий шар ґрунту. Характерною особливістю острова Бірючого є прісні ґрунтові води. У 1968 році тут створили п'ять артезіанських свердловин з невеликою домішкою сірководню.

Завдяки прісній воді та родючому ґрунту на острові багата й різноманітна рослинність. На підвищених місцях острова ростуть степові старожили: типчак, житняк, тирса, астрагал, жовта люцерна, молочай і багато інших рослин. У низинах, де ґрунт дуже засолений, ростуть солестійкі рослини-галофіти: солерос, айстра солончакова, кермек. Багатий острів і медоносними рослинами: медяником, кермеком, молочаєм, волошками, чебрецем, люцерною Котовою, буркуном жовтим та білим, кульбабою та іншим лікарським різнотрав'ям. Лікарські властивості рослин, помножені на чисте морське повітря, надають бірючанському меду незрівняного смаку та цілющих властивостей.

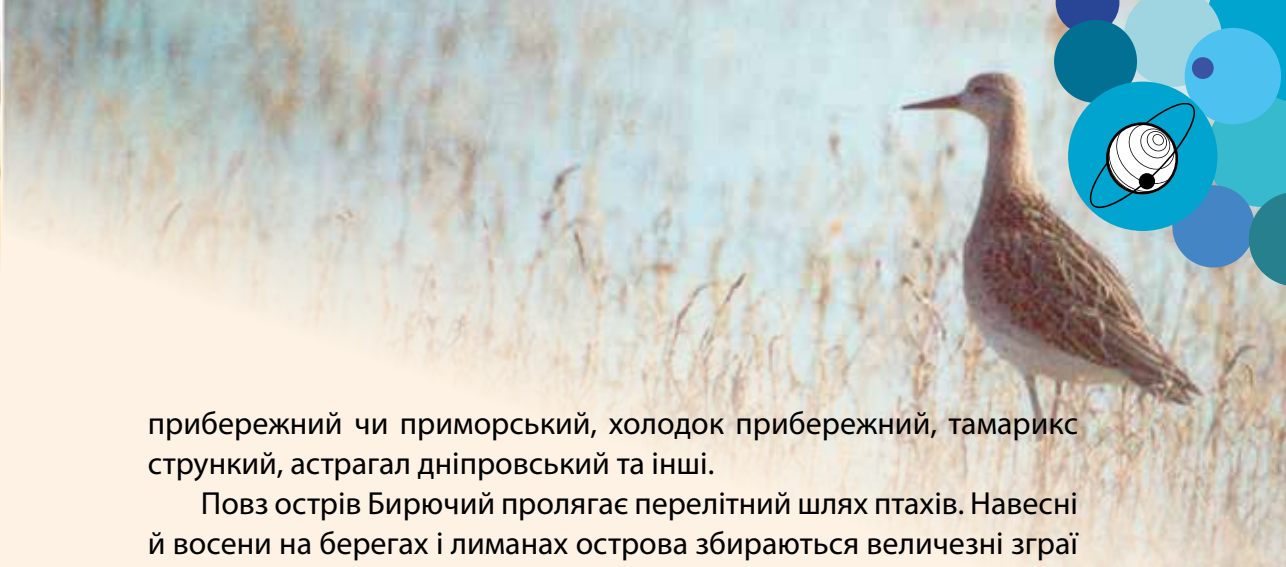

З 1940-х років на території острова Бирючого насаджують дерева та кущі з метою збільшення кормової бази для акліматизованих тварин, завезених на острів: оленя благородного (1928 рік), лані європейської (1951 рік), муфлона європейського (1976 рік), кулана туркменського (1982 рік). Кулан – рідкісна тварина, занесена до Червоної Книги Міжнародного союзу охорони природи. Уся фауна завезена на острів Бирючий із заповідника „Асканія-Нова” для експерименту акліматизації. І експеримент удався: зараз тварини чудово почуваються на острові. Прижився на ньому і важливий вид мисливсько-промислової фауни, як-от фазан, завезений у 1958 році з Чехословаччини. На острові мешкають заєць русак, ховрах малий, тхір степовий, тушканчик великий, ласка, лисиця, миша степова та домашня, шакал, єнотоподібний собака.

Географічно територія парку складається з двох відокремлених частин – сиваської та азовської. Сиваська займає північну частину Центрального Сиваша і межує на півдні з АР Крим; азовська розташована в акваторії Азовського моря і представлена півостровом Бирючий та кілометровою смугою навколо нього.

Бирючанський ліс – джерело наукової інформації для вивчення розвитку лісів у степовій зоні, де раніше лісів не було. Флора коси Бирючий острів налічує майже 600 видів судинних рослин, з них – 36 ендеміків. На узбережжі зростає майже 450 представників флори, з яких 45 – ендемічні види. З цього різноманіття рослин до Червоної Книги України занесені тюльпан Шренка, цибуля скіфська та перевдягнена, морквівниця прибережна, ковила волосиста, дніпровська, вузьколиста, українська та ковила Лессінга, чебрець

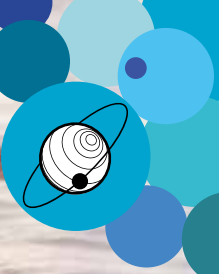
прибережний чи приморський, холодок прибережний, тамарикс стрункий, астрагал дніпровський та інші.

Повз острів Бирючий пролягає перелітний шлях птахів. Навесні й восени на берегах і лиманах острова збираються величезні зграї водоплавних птахів: куликів, чайок, казарок та інших. Тут вони відпочивають і живляться, набираючись сил для продовження перельоту. Багато з них зимує на острові, особливо в теплі зими, коли море і лимани не замерзають. Чимало залишається на гніздування: сіра куріпка, кулик-сорока, чирки та інші.

Азово-Сиваський природний парк здійснює рекреаційну діяльність на косі Бирючий острів. За затвердженими маршрутами тут проводять морські й сухопутні екскурсії. Щороку тисячі туристів відвідують цей чудовий куточок природи, а потім із захопленням розповідають друзям про „Бирючанське сафарі”.

Охорона флори та фауни

На території Азово-Сиваського національного природного парку (площа – 52 154 га) проводять інтенсивні наукові дослідження, зокрема ботанічні та роботи природоохоронного спрямування. Парк створено з метою охорони, збереження й розмноження рідкісних та унікальних видів рослин і тварин. Тут також займаються їхнім переселенням в інші заказники, заповідники і зоопарки України та світу.

Особлива гордість Азово-Сиваського парку – території, які, згідно з Рамсарською конвенцією, мають категорію водно-болотних угідь міжнародного значення. У зв'язку з цим частина акваторії Сиваша навколо заповідних островів оголошена охоронною зоною для водоплавних птахів.

Сиваш по праву належить до найбільш населених птахами місць у Північному Середземномор'ї. З 87 видів птахів, занесених до Червоної Книги України, 29 видів проживають на території парку: кроншнеп великий та середній, ходуличник, кулик-сорока, лунь степовий, реготун чорноголовий, журавель сірий та степовий, зуйок морський, орлан-білохвіст, пелікан рожевий, орлан степовий, беркут, дрохва, колпиця, огар та інші.

Під охороною на державному та міжнародному рівні перебувають рідкісні та зникаючі тварини: кулан туркменський, тушканчик великий, дельфін-азовка, гадюка степова, полоз смугастий та жовточеревий, меризія азовська, емпуза піщана, ірис плямистий, левкомічус білосніжний, криптохіл червонуватий, стиз смугастий (ендемік – трапляється тільки у Генічеському районі!).

На території Азово-Сиваського національного природного парку України 34 види тварин охороняються Боннською конвенцією, понад 200 видів тварин і 2 види рослин (цибуля Регеля та ферула східна) – занесені до Бернської конвенції у 1997 році.

З риб, що перебувають під охороною, у південно-західній частині Азовського моря, поблизу коси Бірючий острів, трапляються поодинокі особини білуги звичайної з родини Осетрових, вирезуба причорноморського, шемаї дунайської або дніпровсько-азов-

ської з родини Коропових. З амфібій водяться ропуха та жаба озерна, з рептилій – ящірка прудка, ящірка різнокольорова, вужі звичайний та водяний.

Справжня гордість Азово-Сиваського парку – пустельні кримсько-полиново-злакові степи та приморсько-літоральні комплекси, багаті рідкісними реліктовими та ендемічними видами. Багато вузько ендемічних видів рослин (поширених на невеликій за площею території) є беззаперечною прикрасою природи цього краю. Декілька ендеміків уперше описані з островів Сиваша та Азовського моря: астрагал дніпровський, кермек чурюцький, деревій бирючанський, кульбаба сиваська, кравник солончаковий, ситник Фоміна, маренка азовська, мак пухленький та інші.

Азово-Сиваський національний природний парк України є справжньою перлиною і „райським” куточком Приазов'я.

Фото автора

